

Reynier Snoy uit de slagschaduw van Erasmus

Paul H.A.M. Abels

In dit Erasmusjaar is veel gezegd en geschreven over de grote Gouds-Rotterdamse geleerde Erasmus Gerritszoon. Hij kende al bij zijn leven een grote groep bewonderaars, ook in Gouda, waar een hechte vriendenkring van Bijbelse humanisten de herinnering aan Erasmus in ere hield en zich door hem liet inspireren. Zij streefden naar vernieuwing en zuivering van de kerkelijke boodschap door terug te keren naar de oorspronkelijke Bijbelteksten en andere geschriften. Die vriendenkring bestond uit voormalige medebroeders uit het klooster Steyn, maar ook personen die geen geestelijk ambt bekleedden, maakten er deel van uit.¹ Tot de laatste groep kan ook een medicus worden gerekend, die beschouwd mag worden als de belangrijkste schakel tussen Erasmus en Gouda wat betreft de doorwerking van diens ideeën op het kerkelijke en politieke klimaat in deze stad. Die arts, Reynier Aertszoon Snoy, schreef verschillende boeken, waarvan er een zo vaak werd herdrukt, dat met recht gesteld kan worden dat hij tot op de dag van vandaag de meest gelezen auteur is uit de Goudse geschiedenis.

Ruïne van het slot Zandenburg bij Veere, waar Reynier Snoy zijn *Paraphrases* schreef. Op deze plek schreef Snoy in 1533 zijn *Paraphrases*. (Collectie Geheugen van Nederland. KB Den Haag)

1. K. Goudriaan, 'The Gouda Circle of Humanists', in: K. Goudriaan e.a. (eds.), *Education and Learning in the Low Countries 1400-1600. Studies in Honour of Hilde de Ridder-Symoens* (Brill's Studies in Intellectual History 123), Leiden 2004, p. 155-178.

Leven en werk

Voor het boek ter sprake komt eerst een portret van mr. Reynier Snoy, op basis van het relatief weinige wat over hem bekend is. Graag hadden we het niet alleen gelaten bij een portret in woorden, maar ook letterlijk een afbeelding van zijn gelaat getoond. Zo'n portret heeft inderdaad bestaan, in 1528 met zwarte en rode inkt getekend, toen hij 53 jaar oud zou zijn. Tekenaar was de beroemde schilder Jan Gossaert, die gerekend wordt tot de Vlaamse Primitieven. Nog in 1623 kon Utrechtenaar Arnout Buchelius melden dat hij het portret had gezien, maar sindsdien is het niet meer opgedoken.² Geen konterfeitsel dus van Snoy, maar wel nadere bijzonderheden over diens leven en werk.

Als we afgaan op de aantekening van Buchelius moet Reynier rond 1475 geboren zijn en niet, zoals doorgaans wordt aangenomen, in 1477. Hij werd in Gouda geboren als zoon van Aert Snoy. Jacob Cool (Jacobus Brassica), schrijver van een korte biografie van Snoy,³ weet te melden dat de kleine Reynier, hoewel afkomstig uit een voorname familie, aanvankelijk nauwelijks was te bewegen tot goede schoolprestaties. Vandaar dat vader Aert hem voor de keuze stelde om zijn best te doen op school of het ambacht van hoefsmid te leren. Reynier koos voor het laatste, maar de lichamelijk zware arbeid waar zijn patroon hem op last van de vader mee opzadelde, deed hem snel tot inkeer komen. Vanaf dat moment zat het goed met zijn studiezin en wist de jonge Gouwenaar zich weldra op te werken tot een van de beste leerlingen op de Latijnse school. Een vervolgstudie aan de universiteit van Leuven, waar hij in 1496 als Reynerus filius Snoye de Gouda werd ingeschreven in de artesfaculteit,⁴ rondde hij ook met gemak af, waarna hij naar Italië trok om medicijnen te studeren in Bologna. Daar trad hij ook op als docent en redenaar.⁵ Hij promoveerde in 1505.⁶

Op z'n laatst in 1506 was Snoy terug in zijn geboortestad, waar hij een huis kocht aan de Lange Groenendaal (ter hoogte van nummer 44). Later zou hij daar en elders in de stad nog meer onroerend goed aanschaffen.⁷ Hieruit blijkt dat hij in goeden doen was. Daarom wekt het enige verbazing dat hij in hetzelfde jaar een aanstel-

ling voor drie jaar verwierf als stadsdokter, een voor zijn doen nederige post, tegen een bescheiden vergoeding van 4 pond per jaar. Goudriaan suggereert dat hij hiermee zijn welwillendheid wilde tonen aan zijn vaderstad. Dat het echter niet helemaal liefdewerk was, blijkt uit zijn pogingen salarisverhoging te krijgen bij opeenvolgende contractverleningen. Ook bedong hij in 1509 "een kindeken [kannetje] excijnsvrij [belastingvrij] bier ter weecke". Een jaar later werd zijn werkterrein uitgebreid tot de zorg voor de arme en rijke zieken in het Catharina Gasthuis. In 1522 vervulde hij deze functie nog steeds.

2. M.W. Ainsworth (ed.), *Jan Gossaert's Renaissance. Man, myth, and sensual pleasures*, New York, London 2010, p. 28, 79, 97 en 102.

3. C. Loos, *Illustrium Germanicus scriptorum catalogus*, Mainz 1582, en J. Brassica, 'Vita Reneri Snoi Goudani, medicorum principis et archiatri', in: R. Snoy, *De rebus Batavicus libri XII*, Frankfurt 1620, 2v-3v, I. Walvis, *Beschrijving der stad Gouda*, I, Gouda, Leiden 1713, p. 224-249.

4. J. Wils, A. Schillings (eds.), *Matricule de l'Université de Louvain*, III, Brussel 1958, 132, nr. 63.

5. K. Goudriaan, 'Fervente vroomheid in een bange tijd', in: P.H.A.M. Abels e.a. (red.), *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis*, Hilversum 2002, p. 232.

6. Goudriaan, 'The Gouda Circle of Humanists', p. 163.

7. SAMH: Apparaat Matthijs, Lange Groenendaal.

8. J.G.W.F. Bik, *Vijf eeuwen medisch leven in een Hollandse Stad*, Assen z.j. [1955], p. 23 en 424. Bik ontgaat het dat mr. Reynier Aertsz dezelfde persoon is als Reynier Snoy.

9. P.S. Allen (ed.), *Opus Epistolarum Desiderii Erasmi Roterodami*, I, Oxford 1906, briefnr. 190: brief van Erasmus aan Jacob Mauritzsz, d.d. 2-4-1506.

10. Zie P.H.A.M. Abels, 'Erasmus op de drukpers in Gouda'. *Tidings van die Goude* 24, 2006, p. 183-185. Van deze gedichten verscheen dit jaar een vertaling, die is uitgebracht door het Erasmusgenootschap, de Drukkerswerkplaats, het Historisch Platform Gouda en Gouda op Schrif, onder de titel *U die hierlangs loopt sta stil en lees deze verzen*.

11. Allen, *Opus Epistolarum Desiderii Erasmi Roterodami*, II, Oxford 1910, briefnr. 458: brief van Snoy aan Erasmus, d.d. 1-9-1516.

12. Dit werk verscheen pas bijna een eeuw na Snoys overlijden, namelijk in 1620, in een uitgave verzorgd door Loos: Renier Snoi Archiatri, *De rebus Batavicus libri XIII*, Frankfurt 1620. C. Maas, 'Het gezicht van de geschiedschrijver: historiografisch persona bij Reynier Snoy en Hadrianus Barlandus'. *Nieuwsbrief Neolatinisten Vereniging*, Leiden 2008.

13. Goudriaan, 'Fervente vroomheid', p. 232.

Opnieuw werd het stadsbestuur toen geconfronteerd met een salariseis. Opmerkelijk is dat hij toen niet zelf, maar zijn echtgenote Aleyt op het stadhuis ontboden werd om tot een akkoord te komen.⁸

Uit de bemoeienis van mevrouw Snoy met het traktement van haar man zou afgeleid kunnen worden dat hij zichzelf minder bekommerde om het aardse slijk. Zeker is dat hij zich naast zijn medische werk volop bezighield met de letteren. Hij was een graag geziene gast in het net buiten Gouda gelegen klooster Steyn, niet alleen omdat hij ook daar medische zorg verleende aan de monniken, maar vooral ook omdat hij in de kring van Goudse humanisten gold als een begenadigd dichter en schrijver. Erasmus had het klooster weliswaar al in 1493 voorgoed verlaten, maar blijkbaar heeft Snoy hem in de tijd daarvoor al persoonlijk leren kennen. Toen de grote geleerde in 1506 in Londen verbleef, liet hij immers heer Reinier [Snoy] van harte groeten en prees hij hem als “de arts, die andere sieraad onder de Hollandse letteren”.⁹

Van Snoy is een groot aantal onuitgegeven handschriften bekend, die blijk geven van een zeer brede belangstelling. Zo schreef hij gedichten, filosofische beschouwingen, theologische geschriften, een werk over de alchemie, over de geschiedenis en de oudheid. Erasmus kende dus het werk van Snoy en de waardering was wederzijds. Een opmerkelijke blijk daarvan is het initiatief van de Goudse arts om enkele jeugdgedichten van Erasmus te bundelen en te voorzien van een inleiding. Dit boekje, getiteld *Silva Carminum*, verscheen in 1513 bij de Goudse drukker Allaerdus Gauter.¹⁰ Drie jaar later liet Snoy Erasmus in een brief weten inmiddels veel materiaal verzameld te hebben om een Bataafse geschiedenis van Holland te schrijven, waarin hij als eerste de mythe trachtte te onderbouwen dat de Hollanders rechtstreekse afstammelingen waren van de Bataven.¹¹ Overigens maakte hij daarbij dankbaar gebruik van het schriftelijke materiaal dat hun wederzijdse vriend Willem Hermansz in 1510 bij diens overlijden had nagelaten.¹² Hoe groot de bewondering van Snoy voor Erasmus zou blijven, bleek in 1532, toen de Staten van Holland, bijeen in Gouda – mogelijk op aandringen van de arts – een ‘juweel’ (in de vorm van een geldbedrag van 240 rijksguldens) aan

Anoniem portret van een koopman van de hand van Jan Gossaert uit de periode dat hij ook een (verdwenen) portrettekening van Snoy maakte

Erasmus schonk als waardering voor zijn werk. We mogen Snoy volgens Goudriaan dan ook zien als een van de sleutelfiguren in de verspreiding van het Erasmiaans humanisme.¹³

Naast zijn medische werk en zijn literaire activiteiten was Snoy ook politiek actief. Als telg uit een voornaam Gouds geslacht kwam hij in aanmerking voor regentenambten. Vanaf kort na zijn terugkeer naar Gouda maakte hij deel uit van de vroedschap, het regentencollege dat het hoogste bestuursorgaan in de stad vormde. Op grond daarvan kon hij ook verkozen worden in uiteenlopende stedelijke ambten. In 1510, 1512 en 1518 werd hij tot schepen gekozen in de schepenrechtbank – en sprak hij dus recht over Gouwenaren die een misstap hadden begaan – en in 1520 was hij tesorier (schatbewaarder) van Gouda. Vroedschapslid bleef hij tot zijn dood.

In 1524 zette Snoy een opmerkelijke stap, die hem veelvuldig buiten Gouda zou brengen. Hij verruilde zijn positie van stadsdokter voor een baan als lijfarts van Adolf van Bourgondië, markies van Veere (1489-1540), zoon van Anna van Borssele en Philips van Bourgondië. Mogelijk heeft Erasmus een rol gespeeld bij deze overgang, aangezien hij in nauw contact stond met deze adellijke familie.¹⁴ Geregeld bevond Snoy zich vanaf dat moment aan de zijde van Adolf, vooral in diens kasteel Zandenburg, nabij het Zeeuwse Veere. Ook deze keus lijkt niet louter ingegeven te zijn geweest door een professionele uitdaging als medicus, maar zeker ook door de mogelijkheid hiermee in contact te komen met een kring van humanistisch georiënteerde geleerden en kunstenaars waarmee de markies zich omringde. Een van hen was de schilder Jan Gossaert, die het eerdergenoemde portret van Snoy vervaardigde.

Zijn nieuwe baan bracht Snoy ook in hofkringen en in het buitenland. Tot twee keer toe werd hij door Keizer Karel V op een diplomatieke missie uitgezonden, de eerste keer naar koning Christiaan II van Denemarken en later nog een keer naar het hof van koning Jacobus IV van Schotland.

Het lijkt erop dat de arts niet voortdurend in Zeeuwse kringen verbleef, maar een deel van zijn tijd ook in Gouda doorbracht. Daar bleef hij immers lid van de Vroederschap. Na beëindiging van zijn dienstverband bij Adolf van Bourgondië, in 1533, keerde Snoy dan ook definitief naar Gouda terug. Hij lijkt daar niet meer als medicus actief te zijn geweest, maar zou zijn aandacht volledig gericht hebben op het schrijven. Op 1 augustus 1537 overleed Snoy, toen hij ongeveer 62 jaar oud was. Hij liet zijn vrouw Aleyt en ten minste twee dochters, Aleida en Maria,¹⁵ achter. Beide zussen zouden intreden in het Margarethaconvent in Gouda. Aan dit klooster lieten hun ouders ook een grote som geld na, ten behoeve van de inrichting van een ziekenzaal.¹⁶

De Paraphrases van Snoygoudanus

De grootste nalatenschap van Reinier Snoy aan de wereld is echter een Latijnstalig theologisch werk, getiteld

Psalterium Davidicum Paraphrasibus.

Het idee voor dit commentaar op de psalmen van David kwam in hem op toen hij door omstandigheden een aantal maanden achtereenvolgend bij zijn broodheer Adolf van Bourgondië op Zandenburg moest verblijven als gevolg van een dijkdoorbraak. Op 2 november 1532 was Duiveland weer eens grotendeels overspoeld, waardoor polders drooggemaakt moesten worden. Ook Adolf repte zich naar Zeeland om zijn gebied te redden. Hij kwam net voor Pasen 1533 aan en onder zijn persoonlijke leiding werd de polder Vierbannen met man en macht drooggemalen, een klus die met Pinksteren kon worden afgerond.¹⁷ Van Snoy, die zich in het verleden toch ook bemoeid had met de waterhuishouding rond zijn geboortestad Gouda,¹⁸ werden blijkbaar geen inspanningen op dit vlak verwacht. Hij kon immers in alle rust werken aan zijn boek, zodat hij het manuscript op 29 mei 1533 kon afronden. Twee jaar later, in 1535, verscheen het voor het eerst in druk bij de Antwerpse drukker Michiel Hillen van Hoochstraten.

Met zijn Bijbels humanistisch getinte commentaren op de psalmen wist Snoy aan te haken bij een grote behoefte van dat moment onder geleterde Europeanen om de Bijbel te interpreteren en terug te brengen tot de kern. In dit werk zien wij de Erasmiaans-humanistische drieling terug van de innerlijke strijd van een christen: besef van zondigheid, toenemende deugdzaamheid en een eeuwig leven in volkomenheid.¹⁹ Het schrijven van dergelijke werken was in die dagen niet zonder risico, maar Snoy bleef kennelijk binnen de grenzen van wat binnen de rooms-katholieke kerk aanvaardbaar werd gevonden, want het werk werd niet op de index geplaatst. Hij lijkt ook niet geporteerd te zijn geweest van meer radicale ideeën, gelet op zijn geschrift *Antilutherus. Dialogus super doctrina Lutherana*, waarin hij zich keerde tegen deze

Portrettekening van Adolf van Bourgondië, Markies van Veere, die Reynier Snoy als lijfarts had in de periode 1524-1533.

Duitse reformator. Dit werkje zou nog tijdens zijn leven gedrukt zijn in Gouda, maar er zijn geen exemplaren van bekend.²⁰

De eerste druk van de *Paraphrases* werd al snel gevolgd door vele andere edities. Blijkbaar voorzag de Goudse arts met zijn theologische beschouwing in een grote behoefte, die zich uitstrekte tot ver buiten de grenzen van de Nederlanden. Dat hij zijn boek schreef in geleerden-Latijn, de *lingua franca* van heel geleterd Europa, droeg hier zeker toe bij. Wat opvalt aan de in totaal 39 edities die Bob en Maria Emilie de Graaf in 1968 wisten te traceren, is dat er geen enkele editie van de persen kwam in de Noordelijke Nederlanden.²¹ Gouwenaar Snoy, wiens naam en afkomst gaandeweg op de titelpagina's samensmolten tot 'Reynier Snoygoudanus', heeft dus hoofdzakelijk een katholiek publiek elders in Europa weten te bereiken.

14. P.Blom e.a. (red.), *Borsele, Bourgondië, Oranje. Heren en markiezen van Veere en Vlissingen 1400-1700*, Hilversum 2009, p. 181.

15. B. & M.E. de Graaf, *Doctor Reynerus Snoygoudanus ca. 1477-1st August 1537*. *Bibliographies of Dutch Humanists*, II, Nieuwkoop 1968, p. 12.

16. Goudriaan, 'Fervente vroomheid', p. 158 en 200.

17. M.P. de Bruin, M.H. Wilderom, *Tussen afsluitdammen en deltadijken: Noord-Zeeland*, I, Vlissingen 1964, p. 180.

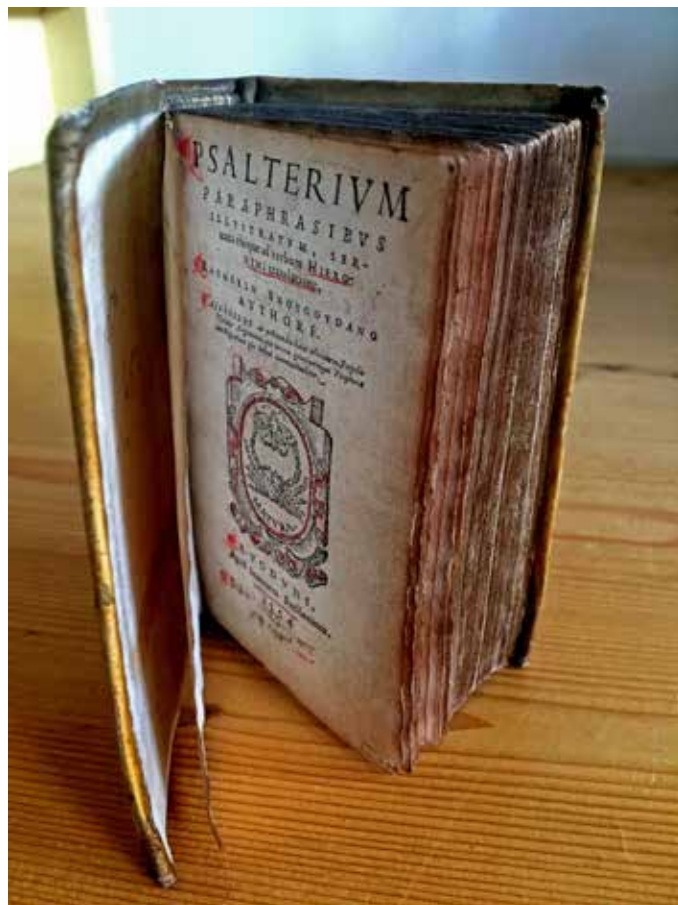
18. SAMH, OA inv. nr. 1170: stadsrekening: Betaald aan Jan Jansz burgemr. met mr. Jacob Mouwerinsz, Arijjaen Gheritsz en mr. Reynier Aertsz. [Snoy] Betreft: naar Montfoort, "tot aanbiedinck van mijn heer" om een besluit te nemen tot een oplossing van het probleem met de sluizen.

19. Goudriaan, 'Fervente vroomheid', p. 232.

20. De Graaf, *Doctor Reynerus Snoygoudanus*, p. 9.

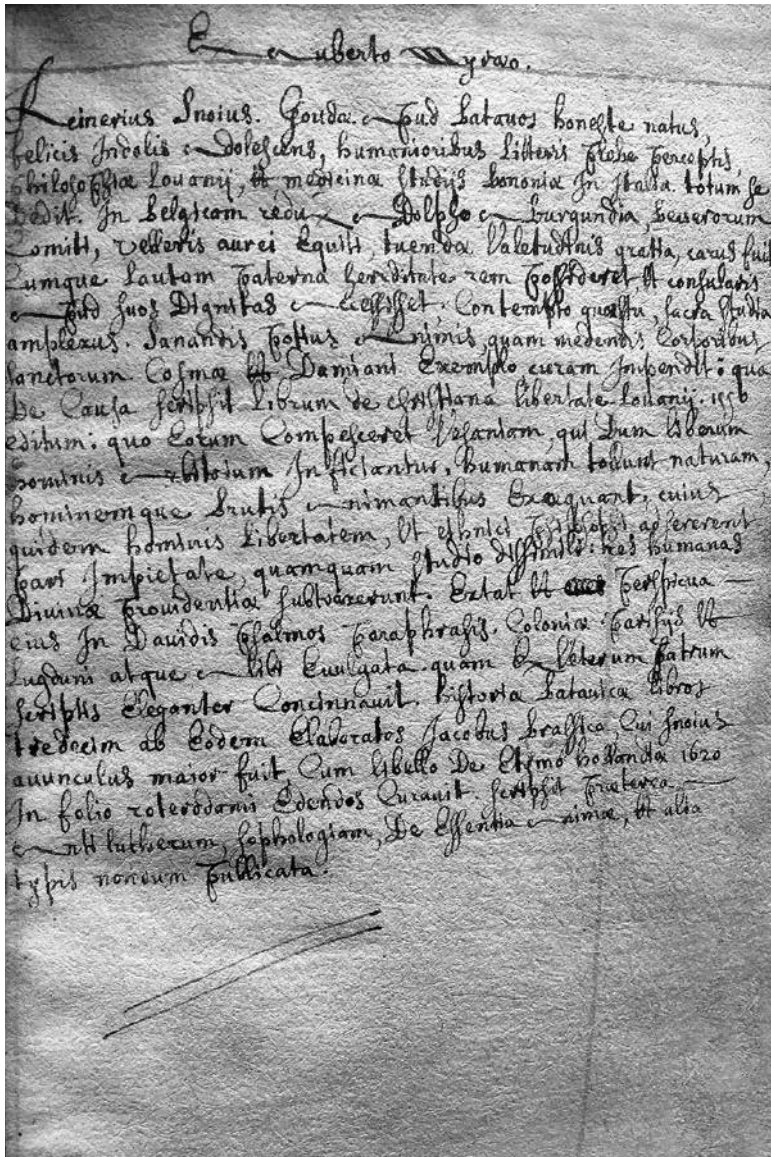
21. De Graaf, *Doctor Reynerus Snoygoudanus*, passim. Er verschenen drukken van dit Latijnse werk in Antwerpen (1535), Lyon (1538), Antwerpen (1538), Keulen (1538), Keulen (1539), Parijs (1540), Lyon (1540), Antwerpen (1542), Lyon (1542), Parijs (1542), Parijs (1543), Parijs (1543), Parijs (1545), Parijs (1545), Lyon (1545), Lyon (1545), Parijs (1546), Parijs (1549), Parijs (1551), Lyon (1554), Antwerpen (1555), Lyon (1559), Lyon (1560), Lyon (1561), Venetië (1564), Lyon (1564), Lyon (1571), Venetië (1572), Lyon (1574), Keulen (1589), Parijs (1617), Lyon (1671), Parijs (1687), Parijs (1690), Lyon (1691), Salzburg (1695), Leuven (1704), Madrid (1762) en Madrid (1780).

22. W. de Groot, *The Seventh Window. The king's window donated by Philip II and Mary Tudor to Sint Janskerk in Gouda (1557)*, Hilversum 2005, p. 73-74.

Titelpagina van de editie van de *Paraphrases* van Snoygoudanus uit 1554, gedrukt in Lyon. (foto:auteur)

Veelzeggend in dit verband is ook dat er nooit een Nederlandse vertaling van de *Paraphrases* is verscheenen, maar wel een Spaanse en een Duitse. De Spaanse vertaling, gemaakt op kosten van een Spaanse edelman, verscheen al in 1555 bij Joannes Steels in Antwerpen onder de titel *Psalterio de David con las Paraphrases y breves declaraciones de Raynerio Snoy Goudano*.²² In Duitsland maakte Nicolaus Hug Landenburger een vertaling. Hij noemt Snoy "ein hochberümpfter Artzt", die tussen zijn drukke werkzaamheden door de tijd wist te vinden om ook de ziel van de mens te genezen. Deze Duits-

Handgeschreven aantekeningen over Snoy in de editie van de Paraphrases uit 1554.
 (foto:auteur)

talige versie van de *Paraphrases*, met als titel *Kurze catholische Erklarung des ganzen Psalters Davids*, verscheen voor het eerst in 1566 bij de drukker Fanciscus Behen in Mainz. Een herdruk volgde in 1644 bij Johann Landorth in het Zwitserse Sankt-Gallen. Verder werd een zevental psalmcommentaren van Snoy in 1621 door Joachim Meichel opgenomen in zijn *Kurtze Erklerung der siben Bueßpsalmen Gebettsweiß*, gedrukt in München.

Waarde

De vele edities van de *Paraphrases* laten zien dat het geen zeldzaam werk is. Geregeld worden er dan ook exemplaren op veilingen te koop aangeboden. Veelal zijn dat edities uit het midden van de zestiende eeuw, die dan van de hand gaan voor prijzen tussen de 250 en 400 euro. Het exemplaar dat de auteur dezes wist te bemachtigen is de editie die in 1554 in Lyon verscheen. Bijzonder daaraan is, naast het puntgave perkamenten bandje, dat er twee gravures zijn meegebonden (van David en de Kruisiging) en er met oude hand een korte biografische schets van Snoy op het schutblad is geschreven. Minder geslaagd is dat een vorige eigenaar met rode inkt het titelblad en enkele pagina's van het voorwoord heeft 'gerubriceerd' en van commentaar in de marge heeft voorzien. Dit soort details kunnen een boekje meer of juist minder waarde geven en zijn dus mede bepalend voor de prijs. De allervroegste edities van de *Paraphrases* zijn zeldzamer en brengen altijd meer op. De laatste, 18e-eeuwse uitgaven zijn daarentegen op internet te vinden voor een bedrag rond de 60 euro. Het meest zeldzaam en kostbaar zijn echter de Duitse vertalingen, waarvoor bedragen van boven de 1000 euro gevraagd worden.